

การจัดการความรู้มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยว
เชิงสร้างสรรค์กรณีศึกษาชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
LOCAL WISDOM HERITAGE MANAGEMENT FOR CREATIVE TOURISM
ACTIVITIES PLANNING: A CASE STUDY OF NON-THAN COMMUNITY
AMPHOE MUEANG NONG BUA LAMPHU PROVINCE

กชมาศ แซ่เตียว¹ จิรรัตน์ ไมยวรรณ¹ พัชรพร เขียวฉะอ้อน¹
ภัทราวดี บำรุงวงศ์¹ อารียา ปานทองทา¹ และ ชัยณรงค์ ศรีรักษ์^{2*}
Kodchamas Saetiew^{1*} Jirarat Maiyawan¹ Patcharaporn Kiewchaon¹
Pattavadee Bumroongwong¹ Areeya Panthongta¹ and Chainarong Sriruk^{2*}

(Received: July 12, 2020; Revised: August 30, 2020; Accepted: October 30, 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนและจัดการความรู้มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนบ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน วิธีเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ที่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการเลือกแบบเจาะจงจากคนในชุมชน จำนวน 25 คน และการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงการท่องเที่ยวด้วยวิธีเชิงปริมาณ จากกลุ่มตัวอย่างประชาชนในชุมชนจากการสุ่มโดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 200 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย ความถี่ ร้อยละ และเทียบเคียงกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า ในพื้นที่ชุมชนโนนทันมีภูมิปัญญาอยู่ 7 อย่างได้แก่ ปลาข้าวบอง ลูกประคบ สวนเกษตรอินทรีย์พลังงานแสงอาทิตย์ วงดนตรีลูกทุ่งกลองยาว ทอผ้า ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และจักสานซึ่งภูมิปัญญาภายในชุมชนนำมาจัดกลุ่มได้ 6 ประเภท อันได้แก่ ด้านโภชนาการ คือ ปลาข้าวบอง ด้านหัตถกรรม คือ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้า และจักสาน ด้านศิลปกรรม คือ วงลูกทุ่งกลองยาว ด้านเกษตรกรรม คือ สวนเกษตรอินทรีย์พลังงานแสงอาทิตย์ ด้านการแพทย์แผนไทย คือ ลูกประคบและด้านองค์กรชุมชน คือ กลุ่มสัมมาชีพ ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยครั้งนี้ คือ วางแผนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภายในชุมชนโนนทัน และจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชนรวมถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบชุมชนและนำไปให้กับแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบชุมชนเพราะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนโนนทันและภายในชุมชนยังไม่ได้มีการจัดการเรื่องนี้

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนโนนทัน

¹ นิสิต สาขานวัตกรรมการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน

² อาจารย์ประจำสาขานวัตกรรมการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์

* Corresponding author, E-mail: yaravee.add@gmail.com

Abstract

The objectives of this paper are to explore the legacy of in tourism of heritage Local intelligence tourist sites Non Than Community Amphoe Mueang Nong Bua Lamphu and to manage knowledge tourism heritage Local intelligence Non-Than Community Amphoe Mueang Nong Bua Lamphu . Data was collected using a blended research method from 25 community members comprising a mixed research methodology. The qualitative method was employed by participatory community analysis. By a group of key contributors from a specific selection of people in the community And a quantitative evaluation of the tourism potential of tourism sites from a sample of 200 people in the community from a specific random sampling basis. The results of the research showed that There are 7 intelligence in the Non-Than community area, including Pickled fish with herbs Organic Solar Energy Garden Folk music band, long drum weaving, mulberry planting, silk raising, and basketry The intelligence within the community can be grouped into 6 categories including nutrition is fermented fish the handicraft is growing mulberry silk weaving and fabric the fine arts are the long-drum band country agriculture is the solar agriculture garden thai traditional medicine is herbal compress ball and the community organization is the livelihood group, Therefore, in the suggestions from this research planning for creative tourism activities within Non-Than community and create tourism routes within the community including tourist attractions around the community and bring it to tourist sites around the community because it is one thing to help promote tourism of Non-Than community and within the community That has not been dealt with in this matter.

Keywords: knowledge management, local knowledge, NonThan community

1. บทนำ

การท่องเที่ยวเกิดการตื่นตัวเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวในเมืองใหญ่ (Urban Tourism) ไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามก็มีอีกหลายชุมชนต้องหยุดพัฒนาเพราะไม่ได้รับการสนับสนุน และมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้เดินหน้าต่อไม่ได้ (พจนานุกรม, 2560) แต่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้มีการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น ทั้งในพื้นที่เมืองหลักและเมืองรอง ภายใต้แคมเปญ “My Local Idol เที่ยวอย่างมีสไตล์ เพิ่มรายได้ให้ชุมชน” กระตุ้นการท่องเที่ยวและเพิ่มมูลค่าการใช้จ่ายในชุมชน อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตคนในชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้แต่ละชุมชนยังสามารถสืบสานกิจกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของตนสืบต่อไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563) ตรงตามแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2561-2564 ของกรมการท่องเที่ยวที่มุ่งพัฒนาให้การท่องเที่ยวมีคุณภาพและเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระจายรายได้สู่ชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ (กรมการท่องเที่ยว, 2561) นอกจากนี้ยังมีกระแสของการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่มีแนวโน้มได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นจากนักท่องเที่ยวคือ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่อาศัยฐานของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทั้งวิถีวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่เป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นของชุมชนหรือพื้นที่ในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือการให้บริการทางการท่องเที่ยวที่เน้นการ

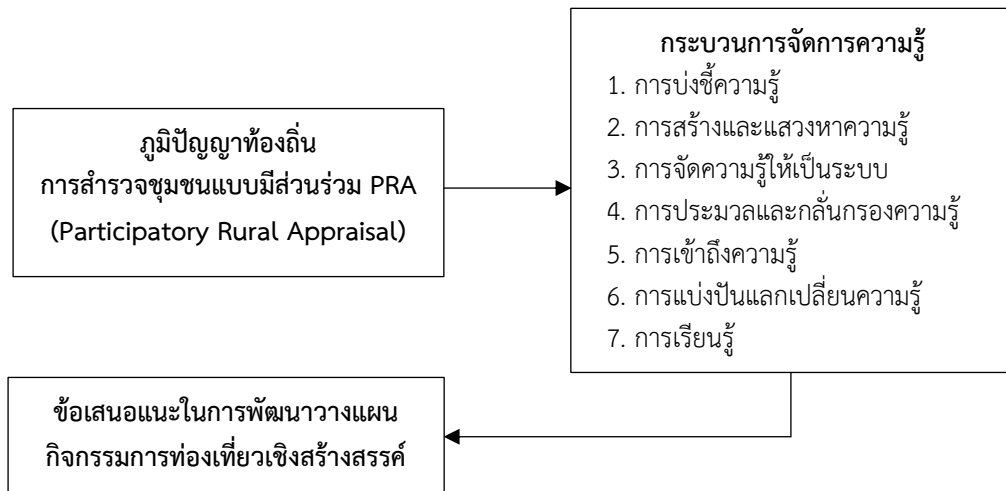
สร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยวอันจะได้จากประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) อีกทั้งยังคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยคนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวซึ่งแผนยุทธศาสตร์ การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563 (CBT Thailand) เพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ ในชุมชนให้มีความรู้ และความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืนรวมทั้งเพื่อเพิ่มคุณค่า และมูลค่าของต้นทุนทรัพยากรการท่องเที่ยวทรัพยากรชุมชนอันจะทำให้เกิดการยกระดับความสำคัญของชุมชนในสังคม เพื่อเพิ่มจำนวนชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีมาตรฐานคุณภาพภายใต้ขีดความสามารถของการรองรับของชุมชนและเพื่อเพิ่มจำนวนเครือข่ายรวมถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน(กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) แต่เนื่องจากการท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ในวิถีของคนในชุมชนตั้งแต่แรกเริ่ม คนในชุมชนจึงขาดความรู้และความเข้าใจการบริหารจัดการท่องเที่ยวดังนั้นจึงต้องมีการจัดการความรู้ซึ่งเป็นกระบวนการของการสร้างความรู้เพื่อนำองค์กรหรือธุรกิจไปสู่ความสำเร็จการจัดการความรู้จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสามารถนำมาใช้ในการสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

จากการสำรวจพบว่า ชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษา และวรรณกรรม ด้านปรัชญา ด้านโภชนาการและด้านองค์กรชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลสบเปิง, 2562) แต่การจัดการการท่องเที่ยวยังไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากชุมชนโนนทัน ยังไม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จัก และขาดข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว อีกทั้งเส้นทางโปรแกรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจภายในชุมชนที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ดังนั้น จากสถานการณ์ข้างต้น ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การจัดการมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนโนนทัน ดังกล่าวสามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวโดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยงานวิจัยมุ่งศึกษาการจัดการความรู้อัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กรณีศึกษาชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อจัดการความรู้อัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ประเภทของงานวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม วิธีเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการเลือกแบบเจาะจงจากคนในชุมชน และการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงการท่องเที่ยวด้วยวิธีเชิงปริมาณ

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน วิธีเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการเลือกแบบเจาะจงจากคนในชุมชนจำนวน 25 คน และการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงการท่องเที่ยวด้วยวิธีเชิงปริมาณ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในชุมชนที่ได้จากการสุ่มโดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 200 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนโดยแบบประเมินเป็นลักษณะคำถามปลายปิด

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ข้อมูลได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 25 คน ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มสัมมาชีพ และสมาชิกชุมชน ซึ่งดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างตามที่ได้กำหนดไว้จนครบตามจำนวนและการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ข้อมูลได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวโดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 200 คน ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มสัมมาชีพ และสมาชิกชุมชน 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้มาจากการค้นคว้าและรวบรวมจากตำราและจากแหล่งค้นคว้าอื่นๆ เช่น เอกสาร วารสาร หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือปริญญาานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาศึกษา

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวหาค่าเฉลี่ย ความถี่ ร้อยละ และเทียบเคียงกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กำหนดไว้ เพื่อเขียนบรรยายวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

4. ผลการวิจัย

มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

จากการศึกษา มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ภายในชุมชนมีมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย โดยส่วนมากเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชน โนนทันที่เรียกว่า กลุ่มสัมมาชีพ โดยเริ่มแรกมีส่วนราชการมาสนับสนุนทำให้กลายเป็นชุมชน OTOP นวัตกรรม แต่ช่วงหลังชาวบ้านไม่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ ทำให้มรดกภูมิปัญญาเหล่านี้เริ่มเลือนหายไป มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนโนนทันมีหลากหลาย ได้แก่

ปลาร้าบอง ซึ่งเป็นอาหารว่างพื้นบ้านของชาวบ้านชุมชนโนนทันไว้สำหรับรับประทานเพื่อลดอาการง่วงนอนในระหว่างวัน วัตถุประสงค์หลักในการทำคือ ปลาร้า โดยนำมาสับให้ละเอียดและใส่ตะไคร้ ข่า พริก ใบมะกรูด และมะนาวลงไป รับประทานกับถั่วแระหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า ถั่วแฮ ทำให้ส่วนราชการเกิดความสนใจและเข้ามาสนับสนุนเป็นชุมชน OTOP นวัตกรรม เพื่อให้สามารถนำไปจำหน่าย และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากขาดการสนับสนุนและไม่งบประมาณเพียงพอ

ทอผ้าเกิดจากครั้งที่ในหลวงทรงเสด็จนมัสการหลวงปู่ขาว อนาลโย ที่วัดถ้ำกลองเพลและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงเสด็จด้วยและพระองค์ได้ออกเยี่ยมราษฎร หรือปฏิสัมพันธ์กับราษฎรเพื่อสอบถามสารทุกข์สุขดิบ และได้ถามกลุ่มแม่บ้านว่าอยากมีอาชีพหรือไม่ซึ่งกลุ่มแม่บ้านในตอนนั้นนำโดยแม่แสงจันทร์ พิมพ์เนา เป็นประธานกลุ่มเสนอขอจัดตั้งกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้า ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงได้มาจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพพิเศษในโครงการพระราชูปถัมภ์ให้แก่ชุมชนโนนทัน ในปี พ.ศ. 2525

หม่อนไหมได้เริ่มทำการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมานานกว่า 20 ปี โดยเริ่มจากปลูกหม่อนเพื่อมาเลี้ยงไหมซึ่งควรให้อาหารไหมวันละ 3 เวลา และในการเพาะเลี้ยงจะต้องคำนึงถึงอุณหภูมิ ความชื้น ต้องระวังมดไม่ให้ขึ้นมากัดตัวไหม เพราะไหมจะอ่อนแอและตายง่าย โดยผลผลิตจากการเลี้ยงไหมนำมาทอผ้าและส่งออกมีลูกค้าและชาวต่างชาติจำนวนมากมาสั่งซื้อ ซึ่งราคาขึ้นอยู่กับความยากง่ายของลายผ้า

เครื่องจักสานคือเครื่องใช้ที่ทำจากต้นคล้า จากฝีมือความคิด ภูมิปัญญาของชาวบ้าน มีลักษณะรูปทรงแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ วัสดุอุปกรณ์ชนิดนิยม และอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งชุมชนได้ทำการจักสานหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นกระติบ เสื่อ เล้าไก่ ข้องจับปลา สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ไม่เพียงแต่ด้านประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนาให้มีความสวยงามและความทนทานอีกด้วย โดยมีการจัดวางจำหน่ายในชุมชนและมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาสั่งซื้อเครื่องจักสานอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังมีการนำไปจำหน่ายเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัด

วงลูกทุ่งกลองยาว แต่เดิมชื่อ กลุ่มกลองยาวชุมชนโนนทัน เนื่องจากได้มีการนำดนตรีสากลเข้ามาผสมผสานกับดนตรีไทยจึงได้เปลี่ยนชื่อ โดยมีการรวมกลุ่มกับคนในชุมชน 10 คน และได้จัดตั้งวงดนตรีเพื่อรับจ้างเล่นดนตรีตามงานต่างๆ โดยนายประเสริฐ พ้องเสียง เป็นผู้ขับร้อง เครื่องดนตรีที่ใช้เล่น

ส่วนใหญ่ทำขึ้นเอง เช่น พิลินที่ทำจากไม้ขนุน ขอบที่จากกะลามะพร้าวและหนังงู และกลองใช้หนังควายในการทำหน้าที่กลอง เป็นต้น โดยกลุ่มวงดนตรีลูกทุ่งกลองยาวยังคงมีการรับงานแสดงตามสถานที่ต่างๆ อยู่ซึ่งเครื่องดนตรีที่นำไปเล่นในงานแสดงจะขึ้นอยู่กับเจ้าของงาน

ลูกประคบ เป็นการนำสมุนไพรพื้นบ้านที่มีอยู่ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งมีความรู้เรื่องการนวดแผนโบราณ พบว่าชาวบ้านทำงานหนักแล้วเกิดอาการปวดเมื่อย สืบเนื่องจากมีความรู้พื้นฐานการนวด และเรื่องสมุนไพร จึงนำมาทำเป็นลูกประคบเพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อย ซึ่งเป็นการรักษาพยาบาลในเบื้องต้น เป็นการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน สมุนไพรพื้นบ้านหาได้ไม่ยากนักในหมู่บ้าน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาโรคมานำมาทำเป็นลูกประคบเพื่อสะดวกในการใช้สำหรับบรรเทาอาการปวดเมื่อย คลายกล้ามเนื้อช่วยให้เส้นเอ็นที่ตึงแข็งอ่อนตัวลง ช่วยระบบการไหลเวียนของโลหิต ส่วนผสมในลูกประคบ ได้แก่ ใบหนาด ใบเปกล้า ว่านไฟ ว่านชน ใบมะขาม ขมิ้น การบูร นำส่วนผสมทั้งหมดมาหั่นให้ละเอียด และตากให้แห้งนำมาใส่ผ้าขาวบาง มัดให้เป็นรูปทรงลูกประคบเวลาใช้ให้นำลูกประคบไปนึ่งจนประคบจะมีกลิ่นหอมของสมุนไพร

สวนเกษตรอินทรีย์ เป็นกลุ่มที่เกษตรกรสามารถปลูกผักสวนครัวเพื่อรับประทานภายในครัวเรือน และสร้างอาชีพได้โดยได้เริ่มทำสวนเกษตรมา 5 ปี เน้นการปลูกพืชผักสวนครัวแบบผสมผสานหรือรั้วกินได้ ซึ่งการทำสวนเกษตรแห่งนี้ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้อย่างมาก ผักที่นิยมปลูกได้แก่ ผักกาดหอม ผักกาดแก้ว ผักกวางตุ้ง มะเขือเทศ ดอกแค กะหล่ำปลี ถั่วฝักยาว ผักอีตู่ เป็นต้น

กระบวนการจัดการความรู้ชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

1. การบ่งชี้ความรู้ โดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของชุมชน สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและประเพณี ศึกษาบรรดภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 6 ประเภทโดยหาความรู้ผ่านการให้สัมภาษณ์จากชาวบ้าน สืบค้นเก็บข้อมูลและทำแบบสอบถาม เพื่อให้ทราบถึงบรรดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน และประเมินศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวของบรรดภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนโนนทัน

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ การนำความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วภายในชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดความรู้ใหม่ ต่อยอดจากฐานเดิมให้เกิดสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ คุณค่า ซึ่งยังคงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของท้องถิ่นไว้ เพื่อรักษาอนุรักษ์ภูมิปัญญาวัฒนธรรม แต่ก็ยังสามารถสร้างความรู้ได้จากสิ่งที่มีอยู่ หรือแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการนำความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนมาจัดระเบียบ มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในแต่ละภูมิปัญญาเพื่อให้เกิดการจัดองค์ความรู้ที่มีเอกลักษณ์มากยิ่งขึ้น และยังสามารถนำมาสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การจัดทำป้ายความรู้เกี่ยวกับบรรดภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชน ปรับปรุงรูปแบบของเนื้อหาข้อมูลให้สมบูรณ์ ไม่ขาดไม่เกินจากภูมิปัญญาในท้องถิ่น กระชับเข้าใจง่าย และใช้ภาษาเดียวกันเพื่อสร้างมาตรฐานที่ดีของชุมชน

5. การเข้าถึงความรู้ โดยการนำความรู้เกี่ยวกับบรรดภูมิปัญญาทั้ง 6 ประเภท มาเก็บไว้ในเว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมชนโนนทัน (www.nonthan.go.th) และเว็บไซต์ของจังหวัดหนองบัวลำภู (www.nongbualamphu.go.th) เป็นการเผยแพร่ข้อมูลสำหรับผู้สนใจต่อไป และมีการนำข้อมูลไปติดลงที่บอร์ดให้ข้อมูลของหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านและผู้เดินทางมาท่องเที่ยวได้ทราบถึงบรรดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโนนทัน

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ คือการที่บุคคลภายนอกเข้ามาร่วมทำกิจกรรมภายในชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้จัดตั้งกิจกรรมต่างๆ และสามารถให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาทำกิจกรรมนั้นๆ ได้เป็น

กิจกรรมที่เกิดจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน เช่น การทอผ้า การจักสาน การทำอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

7. การเรียนรู้ วางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนโนนทัน โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว มาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสร้างอาชีพทำให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้จากทรัพยากรโดยรอบของชุมชน

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนมีทั้งหมด 7 อย่าง ได้แก่ ปลาข้าวบอง ทอผ้า เครื่องจักสาน วงลูกทุ่ง กลองยาว สมุนไพรลูกประคบ สวนเกษตรอินทรีย์ และหมอนไหม โดย 7 อย่างนี้จะแบ่งไปตามกลุ่มได้ 6 กลุ่มอันได้แก่ ด้านโภชนาการ ด้านเกษตรกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านหัตถกรรม และด้านองค์กรชุมชนซึ่งเป็นการเรียกโดยรวมของกลุ่มภูมิปัญญาแต่ละประเภทหรือเรียกกันว่า กลุ่มสัมมาชีพ ในแต่ละกลุ่มก็จะมีความเป็นเอกลักษณ์ และสิ่งที่น่าสนใจแตกต่างกัน องค์กรบริหารส่วนตำบลสบเปิง (2562) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ ท้องถิ่นซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ ซึ่งเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้านโดยมีลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาสามารถแบ่งตามความเด่นชัดได้ 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษา และวรรณกรรม ด้านปรัชญา และด้านโภชนาการ ทำให้ชุมชนโนนทันเกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT Community - Based Tourism) จากการสำรวจศักยภาพมรดก ภูมิปัญญาเชิงการท่องเที่ยวของชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นการไปสัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชนรวมถึงมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว (2561) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่สนใจที่จะเรียนรู้ วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรมและสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ รวมถึงซื้อของที่ระลึกที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในพื้นที่ อีกทั้งการประเมินศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนโนนทัน โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความเห็นว่าภาพรวมของศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับ “มาก” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนโนนทันมีศักยภาพที่มีความพร้อมมากพอที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวและยังสามารถพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้การจูงใจความรู้ตามแนวของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์(2558)ที่กล่าวว่าการจัดการความรู้มี 7 กิจกรรม ดังนี้ 1) การบ่งชี้ความรู้ คือ การระบุประเด็นความรู้ รูปแบบ และผู้รู้ที่สอดคล้องกับนโยบาย ขอบเขตและเป้าหมายขององค์กร 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ คือ การรวบรวมความรู้ใหม่ รักษาความรู้เดิม และกรองความรู้ที่ไม่ใช่ออกจากแหล่งรวบรวม 3) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ คือ การวิเคราะห์และคัดแยกความรู้เป็นกลุ่มประเด็นให้ง่ายต่อการเข้าถึงอย่างมีขั้นตอน 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ คือ การปรับปรุงให้ความรู้มีรูปแบบมาตรฐาน ไม่ซ้ำซ้อน มีความสมบูรณ์ มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ 5) การเข้าถึงความรู้ คือ การสร้างแหล่งเผยแพร่ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ตลอดเวลา 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ คือ การนำความรู้เข้าสู่เวทีแลกเปลี่ยนที่มีฐานความรู้หรือฐานข้อมูลรองรับให้ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น 7) การเรียนรู้ คือ การใช้ความรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เป็นวงจรความรู้ที่มีการเรียนรู้และพัฒนาให้เกิดประสบการณ์ใหม่อยู่เสมอ

จากการวิจัยครั้งนี้ เมื่อพิจารณาผลของการประเมินผู้วิจัยพบว่าการจัดการความรู้มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กรณีศึกษาชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาได้โดยเปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงร่วมทำกิจกรรมที่มีในแต่ละกลุ่มภูมิปัญญา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ด้านมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 ด้านโภชนาการ คือ ปลาธำบอง สามารถจัดกิจกรรมได้โดยการเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้วิธีการทำปลาธำบอง รวมถึงได้ลงมือทำตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย และนำผลิตภัณฑ์ที่ตนเองทำกลับไปด้วย นอกจากนี้การจัดการด้านผลิตภัณฑ์ควรมีการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อให้ดูน่าสนใจและน่าดึงดูดมากขึ้น

1.2 ด้านหัตถกรรม คือ

1.1.1 การทอผ้า จะเป็นการรวมภูมิปัญญาเข้าด้วยกันกับการเลี้ยงหม่อนไหม สามารถจัดกิจกรรมได้โดยการเปิดให้เข้าชมสวนปลูกหม่อนที่ใช้สำหรับการเลี้ยงไหมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการเก็บหม่อน รวมถึงเรียนรู้ขั้นตอนการเลี้ยงไหมเพื่อนำไปทอผ้า และเรียนรู้วิธีการทอผ้าเบื้องต้นดูวิธีการสาธิตทอผ้าซึ่งเป็นลายผ้าที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์คือ ลายผ้าสามกษัตริย์ ซึ่งปัจจุบันหาได้ยาก จึงควรนำมาใช้ในการดึงดูดผู้สนใจให้มาร่วมกิจกรรม

1.1.2 การจักสาน กิจกรรมที่ควรจัดการคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน คือควรมีการจัดตั้งกลุ่มจักสานขึ้นมาในชุมชน เป็นกลุ่มที่สอนวิธีการจักสานให้แก่ผู้สนใจเพื่อที่สามารถนำไปสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ทั้งยังเป็นเผยแพร่ภูมิปัญญาจักสานให้มีการรู้จักเพิ่มมากขึ้นในวงกว้างอีกด้วย อีกทั้งการที่คนในชุมชนเรียนรู้และทำเป็นก็จะสามารถนำไปสานต่อเป็นการสร้างรายได้ที่เกิดจากการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมวิถีการสานรวมถึงลงมือทำโดยอาจเป็นการให้จักรสานในสิ่งต่างๆ พอที่จะฝึกได้

1.1.3 ด้านศิลปกรรม คือ วงลูกทุ่งกลองยาว สามารถจัดกิจกรรมได้โดยการเรียนรู้ถึงความเป็นมาของวงดนตรีเรื่องเล่าถึงการรวมกันของแต่ละคนในกลุ่มสมาชิก และการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสนใจในการเล่นดนตรี เพื่อที่จะได้นำความรู้มาช่วยกันถ่ายทอดและสร้างรายได้โดยการเปิดสอนการเล่นและการทำเครื่องดนตรี เนื่องจากเครื่องดนตรีส่วนมากทำขึ้นเองและหาได้ยากในปัจจุบัน การเปิดสอนให้แก่ผู้สนใจยังเป็นการรักษาภูมิปัญญาและได้เผยแพร่ให้รู้จักเพิ่มมากขึ้น

1.3 ด้านการแพทย์แผนไทย คือ ลูกประคบ ควรมีการจัดกิจกรรมในการเปิดสอน เริ่มจากคนในชุมชนที่อยากเรียนรู้รวมถึงคนภายนอกชุมชนเพื่อที่จะได้มาเปิดเป็นศูนย์เรียนรู้ ที่จะการสอนทำลูกประคบที่ใช้สำหรับการนวด อธิบายถึงสมุนไพรที่นำมาใช้ทุกอย่างควรเป็นสิ่งที่มาจากในชุมชน อีกทั้งควรมีบริการนวดแผนไทยด้วยลูกประคบซึ่งจะเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวได้

1.4 ด้านเกษตรกรรม คือ สวนเกษตรอินทรีย์พลังงานแสงอาทิตย์ สามารถจัดกิจกรรมโดยให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการได้เข้ามาปลูกผักต่าง ๆ ในสวนด้วยตนเอง นอกจากการมาชมและซื้อผักในสวนอย่างเดียวและมีการนำผักจากสวนไปประกอบอาหารให้นักท่องเที่ยวทานเพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงการปลูกผักกินเองและยังสามารถนำไปจำหน่ายได้อีกด้วย

2. ด้านการบริหารจัดการ วางแผนการจัดการมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตรวมถึงได้รับประสบการณ์ ชาวบ้านชุมชนควรกลับมาสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลัง

3. ด้านการตลาด มีการวางแผนกลยุทธ์ในการส่งเสริมการตลาด เช่น การประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ ซึ่งสามารถทำให้คนภายนอกรู้จักและสามารถสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนโนนทัน

7. เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *เศรษฐกิจโลกชะลอตัวอุตสาหกรรมท่องเที่ยวปี 63 โตต่ำ*. (ออนไลน์). สืบค้น 15 มกราคม 2563. จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/859269>.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2563). *ททท.จัดกิจกรรม “My Local Idol” เกี่ยวอย่างมีสไตล์เพิ่มรายได้ให้ชุมชน* ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเมืองหลักและเมืองรอง. (ออนไลน์). สืบค้น 15 มกราคม 2563. จาก <https://travel.mthai.com/news/225719.html>.
- กรมการท่องเที่ยว. 2559. *คู่มือการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. (ออนไลน์). หน้า 1-18. สืบค้น 15 มกราคม 2563. จาก <https://www.dot.go.th/news/internal-audit-plan/detail/3052/8>
- กรมการท่องเที่ยว. (2561). *แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2561 – 2564*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). วีไอพี ก็อปปีปรินต์. จาก <https://www.dot.go.th/storage/9/5V7jtvCF7hvNiPXPu7MOdT7giHiF1ZbRokN8nBVx.pdf>
- กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. (2558). *การจัดการความรู้*. (ออนไลน์) สืบค้น 15 มกราคม 2563. จาก <http://www.dmsc.moph.go.th/audit/userfiles/files/knowledgeManagement.pdf>
- นุชประวี ลิขิตสรัน. 2562. *ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตร. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, หน้า 4.
- องค์การบริหารส่วนตำบลสบเปิง. (2562). *ฐานข้อมูล ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสบเปิง*. สืบค้น 15 มกราคม 2563. จาก <http://sobperng.go.th>.